

Hoci aj téma morálnych hodnôt a s ňou spojená otázka dobra sa v Stoppardovej tvorbe objavujú opakovane, bezprostredným predchodcom *Ťažkého problému* bola v roku 2013 rozhlasová hra *Darkside* (Odvrátená strana), ktorú Stoppard napísal na objednávku BBC Radio k 40. výročiu vydania albumu Pink Floyd *Dark Side of the Moon*. Popri vážňovej dileme a otázkach dobra, altruizmu a egoizmu sa tu objavujú aj iné filozofické témy, no práve tieto Stoppard neskôr prenesie aj do *Ťažkého problému*, kde ich ďalej rozvinie.

Aj v *Ťažkom probléme* – podobne ako v *Brehu utópie* a v *Arkádii* – postaví vedľa seba postavy, medzi ktorými to názorovo iskrí a vrie dostatočne na to, aby mohol rozvinúť svoj divadelne dynamický, filozoficko-dramatický traktát: vedkyňa Hilary, ktorá sa odmieta zmieriť s tým, že dobro a altruizmus sú len účelové, naučené správanie, ku ktorému človek dospel evolučným vývojom, a pre ktorú je odpoveď na odvekú otázku o *nature vs. nurture*, teda, či je človek dobrý od prírody a kazí ho spoločnosť alebo či sa stáva dobrým vďaka výchove a vzdelaniu, jednoznačná: človek je inherentne dobrý. Na otázku, čo to znamená byť dobrým, teda otázku morálnych hodnôt, nachádza odpoveď v existencii istej morálnej autority, teda niekoho alebo niečoho, čo tieto morálne hodnoty a pravidlá určuje a dohliada na ich dodržiavanie.

Je zaujímavé, že Stoppard akoby v hrách *Breh utópie* a *Ťažký problém* sympatizoval s postojmi Herzena a Hilary, ktorým v nich poskytol najväčší priestor, obe tieto postavy sa však vo svojom zmýšľaní v zásadných bodoch výrazne rozchádzajú. Kým Hilary v prvom rade rieši, kde sme sa vzali a čo nás formuje, Herzen si kladie skôr otázku, kam patríme a najmä kam smerujeme. Zatiaľ čo Herzen neuznáva žiadnu abstraktnú, transcendentálnu morálnu autoritu, ktorá podľa neho oberá človeka o možnosť slobodnej voľby a o zodpovednosť za vlastné rozhodnutia, Hilary je presvedčená o potrebe istej morálnej inteligencie, pretože, ako vraví, inak si sami zadávame domáce úlohy a sami si ich známujeme. Hilary tiež neochvejne verí v ľudský altruizmus ako zdroj morálne správnych rozhodnutí a egoizmus ako hybnú silu vývoja odmieta, Herzen je naopak presvedčený, že egoizmus aj altruizmus dokážu spoluexistovať a dajú sa navzájom zosúladiť, pričom egoizmus chápe ako zdravý ľudský postoj.

Postavy—

Alexander Bakunin

Varvara, jeho žena

Ľubov ↘

Vareňka ↘

Tatiana → ich dcéry

Alexandra ↗

Miss Chamberlain, anglická guvernanka

Barón Renne, jazdecký dôstojník

Semion, starší domáci sluha

Nikolaj Stankevič, mladý filozof

Michail Bakunin, syn Bakuninovcov

Vissarion Belinskij, literárny kritik

Ivan Turgenev, ašpirujúci spisovateľ

Alexander Herzen, ašpirujúci revolucionár

Nikolaj Sazonov ↘

Nikolaj Ogariov → Herzenov „krúžok“

Nikolaj Ketčer ↗

Nikolaj Polevoj, vydavateľ *Telegrafu*

Pani Bejerová

Natalie Bejerová, dcéra pani Bejerovej

Piotr Čaadajev, filozof

Stepan Ševyriov, vydavateľ *Moskovského pozorovateľa*

Kaťa, Belinského milienka

Puškin, básnik

Diakov, jazdecký dôstojník

Ryšavá mačka

sluha, hostia na večierku, muzikanti atď.

Prvé dejstvo — Leto 1833

Priamuchino, usadlosť Bakuninovcov, asi dvestopäťdesiat kilometrov severozápadne od Moskvy.

Interiér, veranda, záhrada. V záhrade sú miesta na sedenie a hojdacia sieť. Počas prvého dejstva sa výprava nemení.

Rodinná večera sa blíži ku koncu. Za stolom sedí Alexander Bakunin, šesťdesiatpäťročný, a jeho žena Varvara, štyridsaťdvaročná; ich dcéry Ľubov, dvadsaťdvaročná, Vareňka, dvadsaťjedenročná, Tatiana, osemnásťročná, a Alexandra, sedemnášťročná; mladá anglická guvernanka Miss Chamberlain a barón Renne, tridsaťšesťročný jazdecký dôstojník v uniforme. Domáci sluhovia (nevolníci), najmä starší sluha Semion, podľa potreby obsluhujú.

Repliky po anglicky sú hovorené s ruským prízvukom, čo neplatí jedine v prípade Miss Chamberlain. Tempo je živé. Aj keď je Alexander Bakunin láskavý despota, panuje prevažne demokratická rodinná atmosféra.

Alexander Keď už sme pri tom – Ľubov, povedz barónovi niečo po anglicky.

Ľubov Čo mám povedať, papa?

Alexander Všetky moje dcéry ovládajú päť jazykov – pokojne ma nazvite liberálom, zamlada som čítal Rousseaua, bol som pri dobytí Bastilly, teda nedobyl som ju osobne, ale pamätám sa, mal som z toho rozhodne zmiešané pocity, taký som bol liberál, keď som mal devätnásť. Ale vzdelanie pre ženy, jednoznačne! – *pour les filles* Bakunin, nestačí len klavír a ruská gramatika, aj keď, poviem vám, po rusky píšú lepšie ako ja – len škoda, že nie je čo čítať, (*V snahe prehlušiť námietky dcér.*) možno ešte...

Dcéry Puškin!

Alexander ... Puškin. Ale poviem vám, barón, ak ste si vybrali moju najstaršiu, vybrali ste si aj najmúdrejšiu –

Súpis inscenácií hier Toma Stopparda uvedených v slovenských divadlách

Názov hry: *Rosenkrantz a Guildenstern sú mŕtvi*

Divadlo: Divadlo Slovenského národného povstania Martin
(dnes Slovenské komorné divadlo Martin)

Dátum premiéry:

28. 11. 1969

Réžia: Miloš Pietor

Názov hry: *Rosenkrantz a Guildenstern sú mŕtvi*

Divadlo: Divadlo Korzo '90, Bratislava

Dátum premiéry:

30. 5. 1992

Réžia: Miloslav Luther

Názov hry: *To je to pravé!*

Divadlo: Slovenské národné divadlo, Bratislava

Dátum premiéry:

14. 9. 1991

Réžia: Peter Mikulík

Názov hry: *Konečne slobodný!*

Divadlo: Slovenské národné divadlo, Bratislava

Dátum premiéry:

14. 11. 2003

Réžia: Pavol Haspra

Názov hry: *Arkádia*

Divadlo: Slovenské národné divadlo, Bratislava

Dátum premiéry:

14. 11. 2015

Réžia: Roman Polák

Názov hry: *Zaľúbený Shakespeare*

Divadlo: Divadlo Andreja Bagara v Nitre

Dátum premiéry:

10. 11. 2017

Réžia: Peter Oravec